

**KILKA DOKUMENTÓW DO DZIEJÓW ŻYDÓW
W ZAMOŚCIU
PO DRUGIEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ**

W 2002 r. na UMCS powstała praca doktorska Adama Kopciowskiego „Dzieje zamojskich Żydów w latach 1918-1942”. Ta niezwykle rozległa i wyczerpująca monografia doczekała się częściowo publikacji. Drukiem wyszła jej druga część obejmująca okupacyjne losy zamojskich Żydów¹. Dr Kopciowski nie kończył historii zamojskich Żydów na 1942 r. tak, jak nie kończyła się definitywnie ich obecność w Zamościu, dopowiadając zdawkowo dzieje zamojskich Żydów ocalałych z Zagłady. Wróciło ich tu wielu. Jednak była to zaledwie nikła część tej przed wojną kilkunastotysięcznej narodowości. Dzieje tej niewielkiej, topniejącej zresztą w przeciągu następnych lat społeczności, są zupełnie nie znane. Istnieje zaledwie zdawkowa, potoczna wiedza o tym, iż pewne ich grono usiłowało znaleźć sobie miejsce w powojennym Zamościu. Tym cenniejsze są więc rzadkie, źródłowe odkrycia na ten temat w aktach urzędowych. Prezentujemy niżej siedem takich dokumentów z lat 1944-1945. Są one drobnym, aczkolwiek istotnym przyczynkiem dostarczającym mało znanych faktów, np. dotyczących liczebności Żydów w mieście (dokument nr 4), ich organizacji, relacji z władzami państwowymi. Kto na przykład wie, że po wojnie funkcjonował tu krótko urząd rabina. Łącznie w dokumentach przewija się ponad czterdzieści nazwisk mieszkańców Zamościa narodowości żydowskiej.

W aktach odnaleziono również dokument z okresu okupacji – pismo skierowane przez Judenrat do lekarza miejskiego (nr 8). W Archiwum Państwowym w Zamościu nie ma akt organizacji żydowskich. Rzeczone pismo posłużyło zamojskiemu Starostwu jako ...makulatura do sporządzenia na odwrocie kilka lat później innego dokumentu, zachowanego w zespole tegoż Starostwa.

Uwaga: Przytoczone dokumenty zostały odwzorowane graficznie – układ i rodzaj pisma, przy użyciu dobranych czcionek: pismo maszynowe – czcionka prosta, pismo ręczne – czcionka pochyła, druk i pieczęćki – czcionka arial.

Andrzej Kędziora

---

¹ Adam Kopciowski, *Zagłada Żydów w Zamościu*, Lublin 2005.

1.

Zamość, dnia 16 sierpnia 1944.

Nr. 306/44.

DO
WYDZIAŁU MIESZKANIOWEGO
w Zamościu

Niniejszym proszę o przydzielenie 5 /pięć/ mieszkań dla rodzin żydowskich, tymczasowo mieszkających w warunkach nie higienicznych w Zamościu przy ul. Pereca 6.

Przewodniczący Powiatowej Rady
Narodowej
w/z Witoszka

Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Zamościu, sygn. 221, k. 567

2.

STAROSTWO POWIATOWE
w ZAMOŚCIU
Nr 368.P146/44

Zamość dnia 28/IX.1944 rok

Zaświadczenie.

Niniejszym zaświadczam, że Ob. Pelc Moszko zamieszkały w Zamościu przy ul. Pereca 8 został wybrany na Zebraniu Ogólnym Żydów zamieszkałych w Zamościu Przewodniczącym Komitetu Pomocy Żydów w Zamościu.

Zaświadczenie niniejsze wydaje się na prośbę w/wymienionego.

Referat Personalny
Ref. (-)

Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Zamościu, sygn. 36, k. nlb.

3.

*Do
Urzędu Starostwa Powiatowego
w Zamościu*

Podanie

My Komitet Żydowski zwracamy się do Starostwa Powiatowego w Zamościu z prośbą o zatwierdzenie wybranego przez nas Mandelbauma Mordki na Rabina w Zamościu. Szkoły ukończył w Lublinie w r. 1937.

Ową prośbę motywujemy tym, że w Zamościu zamieszkuje ob. 125 osób wyznania Mojżeszowego i jest nam potrzebny dla obrzędów religi[j]nych.

Przewodniczący (-)

Vice Przewodniczący (-) [okrągła pieczęć]: ŻYDOWSKI KOMITET w Zamościu

Skarbnik (-)

Sekretarz (-)

Zamość dnia 27/XI 1944 r.

Starostwo Powiatowe w Zamościu, sygn. 261, k. 83

4.

STAROSTWO POWIATOWE
w ZAMOŚCIU
Nr 7175/44

Zamość, 1.XII. 1944 rok

Żaświadczenie.

Starostwo Powiatowe w Zamościu zaświadcza, iż ob. Mordko Mandelbaum, wyznania mojżeszowego, ur. 27.VII.1914, zam. w Zamościu jest upoważniony przez obywateli narodowości żydowskiej do pełnienia funkcji rabina.

Starosta Powiatowy
/-/ Dubel

Oryginał otrzymałem (-)

Starostwo Powiatowe w Zamościu, sygn. 261, k. 81

Lista Potrzebujących

1. Zylberbojm Sala
2. Klejner Szandla
3. Drajer Maika
4. Goldman Sara
5. Wajsputter Chana
6. Lichtenberg Mala
7. Lichtenfeld Łaja
8. Lichtenfeld Pesza
9. Lichtenfeld Fajga
10. Lichtenfeld Dora
11. Klejner Estera
12. Lajst Menia
13. Ajzenkopf Rózia
14. Huf Dyna
15. Alikier Mania
16. Klejbergier Estera
17. Klejbergier Lea
18. Bryk Dora
19. Bryk Chana
20. Winer Maria
21. Maliniak Henia
22. Temkin Mala
23. Zoer Herszko
24. Klejner Szrael
25. Klejner Hejnoch
26. Winer Jozef
27. Winer Mendel
28. Wajsputter Jozef
29. Sztemmer Ro...na
30. Sztemmer Szandla
31. Zajf Syma

[okrągła pieczęć]: ŻYDOWSKI KOMITET w Zamościu

Starostwo Powiatowe w Zamościu, sygn. 790, k nlb.

Do Starostwa Powiatowego w Zamościu

Dnia 19.II.45 odbyło się Walne zgromadzenie Zrzeszenia Religijnego w Zamościu.

Walne zgromadzenie, któremu przewodniczył ob. Szymon Bajczman, wybrało nowy Zarząd w skład którego wchodzi następujący obywatele:

Przewodniczący: Epszajn Eljasz

Vice [przewodniczący]: Rajch Natan

Skarbnik: Edelsztajn Lejba

Członkowie: Grynszpan Jankiel

Gotlieb Szloma

Lewin Dawid

Sztybel Icek

Zycer Froim

Fiszel Mojżesz

Bajczman Szymon

Rabin: Mendelbaum Mordko

Komisja Rewizyjna: Dolcher Srul

Rok Dawid

Kigiel Norbert

Żydowskie Zrzeszenie Religijne w Zamościu, prosi p. Starostę o zatwierdzenie dokonanych wyborów w wyżej podanym składzie personalnym.

Zamość 23 II 45 r.

Przewodniczący walnego zebrania (-)

Sekretarz (-)

[po środku okrągła pieczęć]:

ŻYDOWSKI KOMITET w Zamościu

Starostwo Powiatowe w Zamościu, sygn. 264, k. 43

7.

[pieczęć] ZARZĄD MIEJSKI m. ZAMOŚCIA
WYDZIAŁ TECHNICZNY

51/45

odpis
Do
Starostwa Powiatowego

21 marca 1945

Niniejszym Zarząd Miejski komunikuje, że wyznaczeni na dzień 20.III. ludzie z Komitetu Żydowskiego na roboty na lotnisku w Mokrem nie zgłosili się do pracy.

Sekretarz Komitetu Żydowskiego ob. Hernchut oświadczył, że wyznaczył 25 ludzi ale żaden nie pójdzie, gdyż obecnie nie ma przymusu pracy i obywatel o ile nie chce iść do pracy to nikt nie ma prawa go zmusić. W załączeniu Zarząd Miejski podaje wykaz wyznaczonych ludzi przez Komitet Żydowski.

Architekt Miejski (-)

Akta miasta Zamościa – Zarząd Miasta Zamościa, sygn. 210, k. 87

8.

JUDENRAT
RADA ŻYDOWSKA
ZAMOŚĆ
Nr 10/41

Zamość, d. 5 stycznia 1941

Do Rady Zdrowia w Zamościu
Do rąk lekarza Miejskiego p. Dra Pieńczykowskiego

Rada Żydowska w Zamościu zwraca się z uprzejmą prośbą o przydział środków opatrunkowych dla robotników znajdujących się w przymusowym obozie pracy jako też dla b. jeńców wojennych.

Sekretarz (-)

Przewodniczący (-)

[okrągła pieczęć]:
JUDENRAT RADA ŻYDOWSKA ZAMOŚĆ

*Kierownictwo [...] Rady Zdrowia –
Przychylnie ustosunkowuje się do powyższej prośby.
(dr Pieńczykowski) (-)*

dn 24 I 44 r.

Starostwo Powiatowe w Zamościu, sygn. 511